

Eternal Edifices

סוכות תשפ"ז

R' Bernstein

אלה הם מועדי / סוכות

תקסו 3

ר' שמואל

INTRODUCTION-AND A QUESTION

The mitzvah of sukkah is distinguished among mitzvos in that the Torah itself provides the reason for the mitzvah:

למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים:

*So that your generations will know that I caused the Children of Israel to dwell in sukkos when I took them out of Egypt.*¹

According to Rabbi Eliezer, the "sukkos" to which the verse refers are the *Ananei Hakavod* (Clouds of Glory) with which Hashem surrounded the Bnei Yisrael during their travels in the *midbar* (wilderness).² Many commentators have raised a simple question regarding this idea: The *Ananei Hakavod* were not the only miraculous entity that Hashem provided for Bnei Yisrael in the *midbar*. He caused manna to fall every day

from the heavens and had a well follow them on their travels to provide them with water. Yet we do not find any festival commemorating those miracles. Why are the *Ananei Hakavod* the only item deemed worthy of being marked by a festival?

2

However, the Gemara states that Rabbi Akiva disputes this view and understands that the reference is to actual huts. Needless to say, of the above two opinions, the second one seems very difficult to understand. It is not so hard to accept the notion that we would have a festival commemorating the Clouds of Glory. They were, after all, a miracle! However, what are we to make of the Torah giving us

a festival that commemorates our dwelling in huts? They hardly seem worthy of celebration!

חיבת ענני הכבוד

העיון בשאלה זו מוביל אותנו למקורה של מצות סוכה כפי שהיא מופיעה בתורה. התורה בצוותה על מצוה זו מנמקת (ויקרא כג, מג): "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים". לפי אחת השיטות בגמרא סוכות אלו היו ענני הכבוד שהקיפו את ישראל כל ימי היותם במדבר בצאתם ממצרים. אלא שתמהו על כך המפרשים מדוע ניתנה לנו מצוה מיוחדת רק לזכר ענני הכבוד, דבר שלא מציינו כמותו בשאר הניסים שנעשו לישראל במדבר, כמו המן או הבאר?

תשובה לשאלה זו מציינו בדבריו של ה"שפת אמת" (לסוכות, תרל"ד ועוד). הוא קובע ששלושת הרגלים שניתנו להם לישראל הם כנגד: "בכל לבקר, בכל נפשך ובכל מאורך". בפסח נגאלו ישראל מיצר הרע, הוא האל הזר שבלבו של האדם, הרי לך "בכל לבקר". על חג השבועות נאמר הפסוק: "נפשי יצאה בדברו" – הרי "בכל נפשך", ואילו הסוכה שמצוותה היציאה מדירת קבע לדירת עראי, משמעותה שאדם לא יסתמך על ממונו ונכסיו אלא יתמסר לקב"ה, הרי "בכל מאורך". אף הוא מוסיף: "וכן חיבת ענני הכבוד הוא חיבה יתירה, כענין העשירות שחץ לגוף".

בסגנון דומה פירש הגר"ח שמואלביץ זצ"ל. הוא הסב את תשומת לבנו לשוני המהותי שבין המן או הבאר, לבין ענני הכבוד. המן והבאר נועדו לספק לעם ישראל את צרכיהם הבסיסיים במדבר. הרי אלמלא אלו, לא ניתן לעמוד

ההבדל בין ענני הכבוד לבאר ולמן הוא, שמן ובאר הם צורך קיומי, וכביכול הקב"ה חייב לכלכלם, אבל ענני הכבוד זה תוספת שמירה, כי הולכי מדבריות הולכים גם בשמש ובקור, ולכן עושים זכר רק לענני הכבוד כי זה מראה על חיבה יתירה.

בשם רבי יהודה חאביליו (נולד בשנת ת"כ ונפטר בשנת ת"ס בערך, רבה של קהיר, ואח"כ עבר לחברון וכיהן בה כראב"ד. החיד"א מביא דברי תורה ממנו ומכנהו "נזר החסידים") ההבדל הוא מפני שענני הכבוד היו רק לישראל ולא לערב רב, כי הענן פלט את הערב רב (זה"ק ח"ב קצ"א), ומן ובאר היו גם לערב רב, ולכן עושים זכר רק למה שהיה מיוחד לישראל.

בשם רבי ישועה זיין (נולד בשנת ת"ל, ונפטר בשנת תק"י בערך, מרבני מצרים ואח"כ בצפת), ההבדל הוא מפני שענני כבוד ניתנו לישראל בלי בקשה, משא"כ מן ובאר ניתנו ע"י שאלה בתלונה ובתרעומת, ולכן עושים זכר רק למה שניתן להם בטוב הגדול בלי שאלה ותרעומת.

החיד"א מוסיף שלכל שלושת הטעמים האלו יש רמז בפסוקים. בסכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת. למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' אלוהיכם, (ויקרא כג, מג).

כתוב, בסכת תשבו שבעת ימים, ואם תאמר למה עושים זכר רק לענני כבוד ולא למן ולבאר, ממשיכה התורה: כי בסכות הושבתי – פירוש מעצמי בלי שאלה ובקשה כטעם של רבי ישועה זיין, את בני ישראל – רק בני ישראל זכו לענני כבוד ולא הערב רב, והוא כאב שנותן לבניו, ולכן עושים זכר רק לענני כבוד, כטעם של רבי יהודה חאביליו, אני ה' אלוהיכם – שאני אדונכם וכביכול חייב לפרנסכם בלחם ומים, משא"כ בענני כבוד שזה היה מתנה גמורה, ולכן עושים זכר לענני כבוד, כטעם של רבי חיים כפוס.

קריא מועד ר' שמואל

אכן, אם כל מצוותיה של התורה חביבות על מקיימיהן, והם מסתלים בהן ומהדרים אותן ככל אשר תשיג ידם, החביבות שנודעת למצוות סוכה כמו עלתה על כולנה. צא וראה את מנהגם של ישראל קדושים, ותיווכח לדעת מה רבה החיבה שהם מבטאים כלפי אותה דירת ארעי.

נודע על גדולי ישראל שהיו מנשקים בכל פה את דפנותיה של הסוכה בכניסתם וביציאתם, כביטוי של חיבה מודגשת. גם המושג של "נוי מצוה" מוזכר במקורות בהרחבה רבה דוקא ביחס למצוות הסוכה, כך נאמר בברייתא (ביצה ל, ב): "סיבכה בהלכתה, ועיטרה בקרמים ובסדינין המצויירין, ותלה בה אגוזים, שקדים, אפרסקים ורימונים, ופרכילי ענבים, וינות, שמנים וסלתות ועטרות שבלים".

כמה אהבה הפגינו בית ישראל בקישוט סוכותיהם, למרות שאלו נועדו מראש רק לשבעה ימים, אלמלא שאינו כדאים, יכולנו להשתמש בסגנונו של מגיד זכותם של ישראל, ר' לוי יצחק מברדיטשוב, ולומר: רבוננו של עולם, יהי רצון שיעלו אלו המלאכים היתצאים מן השרשראות ומן הפנטזים, ומן הציווירם והעיתורים שמקשטים שלומי אמוניך את סוכתך, וימליצו טוב בעדנו לכפר על חטאותינו. אם העידו בנו חז"ל שרב כוחה של חביבות המצוה בכדי לבלבל

את השטן, דומה שביתר שאת הוא נבוך ומתבלבל למראה חיבת הקודש המאפינת את גישתם של רבבות אלפי ישראל אל מצות הסוכה.

אפשר שאם נשאל את פי האדם הפשוט מן השורה לפרש חביבות זו לא יוכל לנמק זאת. אולם אין בלבנו ספק כי שורשים עמוקים לגישה ייחודית זו, וברצוננו לעמוד על טיבם.

גם צ"ב ע"ד העבודה מה שהקשה הטור כריש ה' סוכה (סי' תרכ"ה) למה אנו עושים את חג הסוכות כתשרי ולא בניסן בו יצאנו ממצרים ואז הושיבנו השי"ת בסוכת ענני הכבוד.

✠ The Arizal refers to a passuk in Shir HaShirim (2, 6): "וימינו תחבקני"—**let His right arm hug (envelop) me**. He explains that the arm is made up of three parts: the upper arm (between the shoulder and the elbow), the lower arm (between the elbow and the wrist), and the hand with its five fingers. In a sense, the configuration of the walls of a succah resembles a human arm. The full length upper and lower arms correspond to the **"two full walls,"** while the smaller hand corresponds to the third wall, which need only be **"a hand's breadth."**

Now, when a father hugs his beloved son with his right arm, he does so with the entire arm extending from his shoulder to the tips of his fingers. It is precisely in this manner that HKB"H hugs us when we are inside the succah. In other words, the configuration of the succah alludes magnificently to the "ohr meikif"—the surrounding light—which HKB"H uses to hug His children with His right arm in keeping with the notion of "וימינו תחבקני".

Mirroring Hashem's Love

Continuing on this sacred pilgrimage, we will now endeavor to explain how Yisrael are inspired to perform teshuvah based on "ahavah" on Chag HaSuccos. As brought down in our sacred sefarim, the great Rabbi Akiva Eiger, ztz"l (whose yahrzeit falls between Yom Kippur and Succos on the thirteenth of Tishrei), delved into the mitzvah of (Devarim 6, 5): "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך"—**you shall love Hashem, your G-d, with all of your heart.** The commentaries are perplexed by this mitzvah. How can a person be commanded to love HKB"H? After all, love is an emotion related to the heart, it cannot be demanded.

He answers this question by quoting the words of the wisest of all men (Mishlei 27, 9): "כמים הפנים לפנים כן לב האדם"—**as water reflects a face back to a face, so a man's heart is reflected back to him by another.** He states that when a person loves his fellow man, it elicits reciprocal feelings from the other person—just like the image reflected by the water. Now, we have a passuk that states explicitly (Malachi 1, 2): "אהבתי אתכם אמר ה'"—**"I loved you," says Hashem.** Thus, it stands to reason that this would elicit in us a reciprocal love for Hashem.

13

However, all the foolish, nonsensical matters of Olam HaZeh that a person pursues act as a barrier preventing this natural, reciprocal love in a Jew's heart from expressing itself and becoming a reality. Hence, the Torah commands us (Devarim 6, 5): "ואהבת את ה' אלקיך"—**you shall love Hashem, your G-d.** A Jew is commanded to remove all the factors that inhibit him from exhibiting the tremendous love in his heart for Hashem. Once these barriers are removed, our tremendous love of Hashem will be exhibited naturally and spontaneously.

Based on this concept, Rabbi Akiva Eiger goes onto explain the juxtaposition of the conclusion of the berachah just prior to Krias Shema: "הבוחר בעמו ישראל באהבה"—**Who chooses His people Yisrael with "ahavah" (lovingly)**—with the first passage of Krias Shema: "ואהבת את ה' אלקיך"—**you shall love Hashem, your G-d.** Since HKB"H chooses us with "ahavah," we are capable of loving Him with ease. Therefore, it is quite reasonable to command us to fulfill the mitzvah of: "ואהבת את ה' אלקיך". This teaches us a vital principle. When HKB"H reveals his great love to us, it is much easier for us to reveal and express our love for Him in return—like the reflection of one's face in the water.

We can now explain how we are able to perform teshuvah based on "ahavah" on Chag HaSuccos. On Yom Kippur, we

are absolved of our wrongdoings; this removes the barriers separating us from our Heavenly Father. This qualifies us to sit in the succah, where we are embraced by HKB"H's right arm, so to speak. In this manner, He expresses His great love for Yisrael. This elicits our reciprocal love for Him—like a reflection in water—stimulating us to perform teshuvah from "ahavah" that transforms deliberate transgressions into virtues.

This provides us with a beautiful interpretation of the formula we recite in the Ne'ilah service, which seems somewhat redundant: אתה נותן יד לפושעים וימינך פשוטה לקבל "אתה—**You offer a hand to wrongdoers, and Your right hand is extended to receive those who return** (who perform teshuvah). "You offer a hand to wrongdoers" implies that HKB"H inspires sinners on Yom Kippur to at least perform teshuvah from "yirah"; **"and Your right hand is extended to receive those who return"** refers to Chag HaSuccos, when HKB"H embraces Yisrael inside the succah

with a right-handed hug, so to speak, to inspire them to perform teshuvah from "ahavah"—thereby transforming their deliberate transgressions into virtues.

We will now add a fascinating tidbit concerning **Simchas Beis HaSho'eivah**—the joyous celebration accompanying the drawing of the water to be poured on the mizbeiach during the festival of Succos. In the Mishnah (Succah 51a), Chazal describe this simchah in superlative terms: **מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו**—**whoever did not see the Simchas Beis HaSho'eivah never saw rejoicing in his life.** Aside from the profound, esoteric significance of the sprinkling of the water, it also alludes to the deep love HKB"H demonstrates for Yisrael on Chag HaSuccos. As we have learned, Yisrael reciprocate by performing heartfelt teshuvah and demonstrating their love of Hashem in return, in keeping with the notion of: "כמים הפנים לפנים"—which can also be viewed as an allusion to the sprinkling of the water.

15

לבוא בהיכל המלך

ההזמנה לבוא בהיכלו של המלך יש לה משמעות נשגבה, הרבה מעבר למה שניתן לסבור במבט ראשוני.

הן לא בכל עת נקרא אדם לבוא אל המלך, ויש אשר הוא מנוע מכך למרות רצונו. פעמים שגזר אפילו על בנו של המלך להיות מרוחק ומנותק משולחן אביו. והנה משנפתחות דלתות ההיכל, והותרה הכניסה בהם, יש בכך אות לכך שכל סימני הריחוק שמקדם נמחו ואינם עוד. על זו כתב ה"שפת אמת" (תל"ט):

טעם טובות אחר ראש השנה ויום הכפורים, שאין יכולין לזכות לדירה זו רק בכח התשובה, ועל זה נאמר: "במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד..."

הרי כבר כתב הרמב"ם (הלכות תשובה פרק ו, הלכה ו), על דבר המהפך הקוטבי המתחולל אצל האדם עם חזרתו בתשובה:

התשובה מקרבת את הרחוקים. אמש היה זה שנאו לפני המקום, משוקץ ומרוחק ותועב, והיום הוא אהוב ונחמד, קרוב וידיד.

הרמב"ם גם מוסיף ומרעיף תשבחות על ענינה של התשובה (שם, הלכה ז): כמה מעולה מעלת התשובה! אמש היה זה מובדל מה' אלקי ישראל, שנאמר (ישעיה נט, ב): "עוונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלוהיכם..." והיום הוא מודבק בשכינה, ועושה מצוות ומקבלן אותן בנחת ובשמחה, שנאמר (קהלת ט, ז): "כי כבר רצה האלקים את מעשיך..."

כל אותן מעלות נשגבות מקבלות ביטוי מעשי, מוחשי ביותר, בבניסה לתוך הסוכה. כאן מוכח בפומבי שאורחים רצויים אנו לפניו יתברך.

THE DISAPPEARANCE-AND RETURN-OF THE ANANEI HAKAVOD

A classic answer to the *Tur's* question regarding the timing of Sukkos is provided by the *Vilna Gaon*. He explains that although we received the clouds immediately upon leaving Egypt, we subsequently lost them as a result of the *Cheit Ha'eigel* (Sin of the Golden Calf). As part of the atonement we received on Yom Kippur, the clouds returned to stay with us, and it is this return that we celebrate on the fifteenth of Tishrei—for that is when they returned.⁹

How is this so?

- Moshe returned from Har Sinai on the day after Yom Kippur, the eleventh of Tishrei, and told the people of Israel to build the *Mishkan*.¹⁰
- The verse describes them bringing donations of materials for the *Mishkan* "*baboker baboker*," which literally translates as "in the morning, in the morning." The *Vilna Gaon* explains this to mean "on the following two mornings," i.e., the twelfth and the thirteenth.¹¹
- On the next day, the fourteenth, they announced that they had enough materials to make the *Mishkan*.
- On the fifteenth, they began building.

At this point, on this day of the fifteenth of Tishrei, the *Ananei Hakavod* returned, signifying the resumption of the special intimate relationship between us and Hashem. This is why we celebrate Sukkos in Tishrei, for we are commemorating the *Ananei Hakavod*—not when we originally got them, but when we got them back!¹²

Yet even after the *Vilna Gaon's* answer, we may persist and ask, Why do we commemorate receiving the *Ananei Hakavod* for the second time and not the first? Surely, as miracles go, they were both equally miraculous, so why wait?

However, when we appreciate that we commemorate the *Ananei Hakavod* not as a miracle per se, but as an expression of our relationship with Hashem, there is infinitely more reason to commemorate their return, for this highlights an entirely new dimension within the relationship, namely, not only is it special, but it is also enduring. Even if we, God forbid, lose the clouds, we can reclaim them. Hence, it is the month of Tishrei, the time when the clouds were restored to us, that contains the festival of Sukkos.

THE MISHKAN AND THE ANANEI HAKAVOD-INSIDE AND OUT

We can now further understand why the *Ananei Hakavod* returned to the Jewish People specifically on the day they began to build the *Mishkan*. After all, they had received atonement for the *Cheit Ha'eigel* five days earlier, on Yom Kippur. Why did the clouds return only now?

The purpose of the *Mishkan* is expressed within Hashem's command to build it:

ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם:

*They shall make for Me a Mishkan, and I shall dwell in their midst.*²⁰

As such, the *Ananei Hakavod*, representing Hashem's Divine connection with and supervision of the Jewish People, came back to surround them specifically on the day when the people began to make the *Mishkan*—whose purpose is to house the Divine Presence among them.

FROM THE MISHKAN TO THE SUKKAH

This idea will give us further insight into the nature of the mitzvah of sukkah, for we see that the sukkah actually partakes of some aspects of the sanctity associated with the Beis Hamikdash. For example, the halachah states that it is forbidden to use the *schach* of a sukkah for mundane purposes. The Gemara derives this from the verse's use of the term "חג הסוכה,"²¹ associating the word חג with the idea of a festive offering:

כשם שחל שם שמים על החגיגה, כך חל שם שמים על הסוכה.

*Just as the name of Heaven devolves upon a festive offering, so too, the name of Heaven devolves upon the sukkah.*²²

Correspondingly, we find that the Beis Hamikdash itself is referred to as a sukkah. The verse in Amos declares in Hashem's name, referring to the Beis Hamikdash:

ביום ההוא אקים את סכת דוד הנפלת:

*On that day I will raise up the fallen sukkah of David.*²³

This verse finds expression in the request that we add in to Birkas Hamazon over the course of Sukkos:

הרחמן הוא יקים לנו את סוכת דוד הנופלת.

May the Merciful One raise up for us the fallen sukkah of David.

The meaning behind referring to the Beis Hamikdash as a sukkah is that the shade of the sukkah reflects Hashem's direct protection and supervision; hence, the Beis Hamikdash, where the Divine Presence is most felt, represents the ultimate sukkah. On Sukkos, which is dedicated to a celebration of our special connection with Hashem, we offer a prayer that the ultimate sukkah, where that connection is fully realized, will be rebuilt.

What emerges from the above is that the sukkah embodies an amazing combination of the two elements that represented Hashem having His Presence dwell among us in the *midbar*:

- The *Ananei Hakavod* that surrounded us
- The *Mishkan* that stood at the center of our encampment

זכר לענני הכבוד • פעמי מועד

חג הסוכה

20
280

מדבריו אלו למדנו כי ענני הכבוד שבהם הגנו דנים, הם לא אותם שניתנו לישראל לראשונה ביציאת מצרים, אלא המחודשים שהגיעו אליהם אחר יום הכיפורים, כשחטאם נמחל להם.

מכאן שלחג הסוכות שלנו ישנה משמעות נוספת, מלבד, היותו אחד משלושת הרגלים, כחג הפסח וכחג השבועות, הוא גם מהווה מועד סיום לכפרת יום הכיפורים, כפי שהיה בימים ההם בזמן הזה.

זמן שמחתנו

לאור דברים אלו תובן ביתר שאת פרשת השמחה היתירה שמצינו בחג הסוכות, עד ששמו של החג נקבע כ"זמן שמחתנו".

צא ולמד את הדברים הנפלאים שכתב ה"שפת אמת" (לסוכות, תרמ"ז, בד"ה

חג הסוכות):

וחג הסוכות הוא מעין המשכן שניתן לבני ישראל אחר החטא שנתקנו בתשובה. כתיב "ויוקהל משה", פירש רש"י: "למחרת יום הכיפורים, כשירד מן ההר שנתרצה הקב"ה לבני ישראל בשמחה". ואז התחיל נדבת המשכן בימים שבין יום הכיפורים לסוכות, שכן כתיב "בבקר בבקר", והיה רק איזה ימים, ובגורבת המשכן שהיה בשמחה, נעשתה הכנה להיות "זמן שמחתנו" בכל שנה ושנה.

רעיון זה חוזר ונשנה בדברי ה"שפת אמת" (בפרשת ויקהל תרמ"ג):

כי בני ישראל היו מתאבלים, ועתה שחזרו בתשובה נתן להם הקב"ה ברחמי מצוות נדבת המשכן לשמחם, כי הנדבה - בשמחה גדולה הביאו. ואיתא: "כל המצוות שקיבלו עליהם בשמחה, עדיין עושין בשמחה". ולכן אחר שהתחילו מחדש לקבל עול תורה ומצוות בשמחה, נשאר קבוע לעולם, ויתכן לומר שעל ידי שהתנדבו בשמחה, זכו לדורות ליתן להם ימי שמחה בסוכות.

כלל גדול למדנו מדבריו. הרבה שמחות גדולות וקטנות ישנן בחיי אדם. יש מהן שהן שטחיות וכעבור שעה קלה חולפות ולא נשאר להן זכר, ויש שהן עמוקות יותר ורישומן ניכר גם כעבור זמן. אכן שמחת נפש פנימית אמיתית היא רק זו הקשורה בנדבת הלב. שמחה שאין עימה נדיבות לב, משמעותה שעדיין היא מלווה בתחושת חסר מסויים, ועל כן לעולם היא מקוטעת וחלקית. אולם כשהלב מלא וגואה על גדותיו, והאדם מבטא זאת בהשפעה ובנדבה לחוץ, אזי השמחה הינה שלימה, (וראה מה שכתבנו בספרנו "קריאי מועד" עמוד 141).

כיון שבימים אלו הגיעה שמחתם של ישראל על נדבתם לשיא, זו השאירה רישומה לדורי דורות, וממנה זוכים גם אנו להתענג על "זמן שמחתנו".

22

המכיר את מקומו

יש בענין זה גם עומק לפנינו מעומק. כאמור כל שמחה שיש עימה נדיבות לב, היא שמחה של אמת הנובעת מפנימיות הנפש, אולם שמחה עמוקה ומיוחדת במינה היא השמחה הקשורה למשכן, ושכאמור זכר לה נקבע בחג הסוכות.

הרבה נכתב בספרים הקדושים אודות שמחת חג הסוכות שהיא תולדה של מחילת העוונות שביום הכיפורים. האדם מישראל שמבין ומכיר מה עגום מצבו כשהוא מלוכלך בחטאים ובעוונות, ליבו מר עליו ואינו מוצא מרגוע לנפשו. והנה באה טהרת יום הכיפורים ומסייעת לאדם להיפטר מסאת עוונותיו, והוא יוצא ממנה כקטן שנולד בלא חטא, היש לך שמח כמותו?!

בהתבוננות יתירה נמצא כי מקומו הטבעי של היהודי הוא אצל השכינה, כאשר הוא מקיים מצוות וממלא את תפקידו במסגרת הקדושה. בשעה שיהודי חטא, הרי חטאו מרחיקו ממקומו הטבעי. במצב של חטא נשמת היהודי חשה עצמה כתועה, נעה ונדדה ממקום למקום, ואינה מוצאת מנוח אשר ייטב לה. אכן כאשר יהודי זוכה שחטאיו נמחים ועוברים מן העולם, שבה נפשו למנוחתה הפנימית והוא שב ומתקרב אל השכינה, ואין לך שמחה גדולה מזו.

לא במקרה שמחת "זמן שמחתנו" קשורה בסוכה, כאשר הסוכה מעניקה את המשמעות של שמחה זו. הסוכה מסמלת את ההתכנסות אל צל כנפי השכינה, ומבטאת את מצבו של מי שהתרחק ממקומו הטבעי, ושב אל קינו. כל ישראל הם בני מלכים, אלא שגם על בן מלך נגור לעיתים לגלות מארמון אביו עקב התנהגות לא נאותה מצידו. אך מה רבה השמחה כאשר מוענקת לו חנינה והוא רשאי שוב לבוא להתגורר בדיכיל המלך.

בחג הסוכות מקבלת שמחה זו משנה תוקף. כאמור מועד זה נקבע מיסודו בתחילת בנין המשכן. מטרתו המוצהרת של המשכן היתה "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", דהיינו השראת השכינה בקרב ליבות ישראל. בחטא העגל ישראל התרחק משולחן אביהם שבשמים, אולם אחר יום הכיפורים הם שבו להתקרב אל השכינה, וזכר לכך נקבע במצוות סוכה שלנו. כך כתב ה"שפת אמת" (בדבריו בפרשת ויקהל, שם):

כי מלאכת המשכן והסוכה הוא ענין אחד, ועיקר הכל על ידי השמחה, שבעל תשובה שמח בהתקרבו אליו יתברך, וזכה להשראת השכינה.

23

זו פרשת הקשר שבין מצוות הסוכה שנקבעה לימים שאחר סליחת יום הכיפורים, למלאכת המשכן שאף היא החלה במועד זה. כפי שכתב ה"שפת אמת" במקום אחר (לסוכות תרס"ה):

הסוכה היא עדות על מחילת העוונות ביום הכיפורים, כדאיתא במלאכת המשכן שציוה הקב"ה אחר יום הכיפורים, שהיה עדות שויתר להם על החטא, כמו כן בכל שנה, הסוכה עדות על המחילה שביום הכיפורים, שהרי חל שם שמים על הסוכה כעין שהשרה שכינתו ביניהם במשכן.

לאור זאת מוסברת היטב העובדה ששמחת חג הסוכות קיבלה את פיסגת ביטוייה דוקא במקדש. בענין זה כתב הרמב"ם (פרק ח מהלכות לולב

24

אף על פי שבכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה.

כשנדייק בדברי הרמב"ם נמצא כי בהקשר זה הוא אינו מתייחס במיוחד לשמחת ניסוך המים שהיתה בסוכות. הרמב"ם רק מציין שבחג הסוכות היתה במקדש שמחה יתירה מעבר למה שהיתה בשאר החגים. אין ספק כי מקור דבריו מן המקראות המפורשים המדגישים את שמחת חג הסוכות דוקא במקדש. כך נאמר בתורה (ויקרא כג, ט): "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים", והענין נשנה ב"משנה תורה" בדיני חג הסוכות (דברים טז, ט): "שבעת ימים תחוג לה' אלוהיך, במקום אשר יבחר".

מעתה סוגיא זו מתבהרת כמין חומר. מקום המקדש מכונה במקרא (דברים יב, ט) "המנוחה והנחלה". במקדש חש כל יהודי כי הגיע למנוחת נפשו במוצאו את מקומו הטבעי, ולכן רבתה בו השמחה. אמנם כך כתב ה"אמרי אמת" (ראה, תרס"ה):

בבית המקדש היה כל אחד מוצא את מקומו, ולכן היתה שם שמחה, כי השמחה בשמנתה לו לאדם מקומו...

לפיכך גם אם כל חג הסוכות מעטור בעטרת השמחה, באשר בו מגיע כל איש מישראל אל המנוחה ואל הנחלה הרוחנית וחש בקרבת השכינה, במקדש השמחה גאתה ועלתה על כולנה.

שלום

סוכות

נתיבות

וי"ל הענין ע"פ משמעות הכתוב למען ידעו דורותיכם. דהנה אצל עם ישראל אין שום מצוה בבחי' זכרון בעלמא למאורעות מן העבר, אלא כל הדברים שנקבעו לזכרון המה ענינים נצחיים, אשר נקבעו גם לדורות, כל הימים טובים ענינים נצחיים ושייך בכל הדורות, כמו פסח שבכל דור ודור הוא זמן חרותנו, וכן שבועות הוא בכל שנה זמן מתן תורתנו. לכן ירדת המן והבאר שהיו לשעתם כלבד אין להם זכר כי אינם נצחיים ולא נקבעו לדורות, משא"כ הנס של עניי הכבוד שהקיפו את ישראל במדבר, שהוא נס נצחי, ע"כ נקבע לדורות. וזה עיצומו של חג הסוכות, למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל שורש האמונה כי הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, ובכל מצב השגחתו ית' תמידית על ישראל עמו. דכמו שכלכתם במדבר הי' או בבחי' המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וגו', כי המדבר הוא משכן כל כוחות הס"טא (זח"ב קפד), וכאשר ישראל היו צריכים לעבור אותו, הקיפם

הש"י"ת בעניי הכבוד דהיינו שההשגחה העליונה שמרה וסככה עליהם והגינה בעדם בכל המ' שנה, כמו כן זה ענינו של חג הסוכות שהוא זכר לעניי הכבוד. דהיינו שזה ענין נצחי ואות לכל הדורות שכלל עת ומצב הש"י"ת שומר ומשגיח על יהודי בהשגחה עליונה מיוחדת, וכמפורש בכתוב למען ידעו דורותיכם, כל הדורות בלי שום תנאי, וגם הדורות החשוכים כשנדמה כי ח"ו סרה מעלינו השגחתו ית' ובמצב של הסתר, גם הם ידעו כי בעצם השגחתו ית' היא נצחית גם כשלפעמים היא מוסתרת.

זה שנא' למען ידעו, כי האמונה היא ברע"ה כמ"ד (הושע ב) וארשתך לי כאמונה וידעת את ה'. החג הק' הזה הוא יסוד ושורש האמונה בכל הדורות להחזיר ולהאיר דעתו של אדם מישראל כאמונה בשמירה ובהשגחה העליונה של הקב"ה על ישראל. וע"י עצם האמונה הזאת שמאמין בבחי' גם כי אלך

בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי עיי' גופא
ממשיך על עצמו את השמירה וההשגחה העליונה
 וזהו דאיתא בזוה"ק (ח"ג קג:) בשעתא דבר נש יתיב
 במדורא דא צלא דמהימנותא שכונתא פרסא גופרי
 עלי' מלמעלה היינו כאמור שהסוכה היא צילא
 דמהימנותא וכשיושב בסוכה הקב"ה פורס עליו
 כנפיו ומרגיש השגחתו הפרטית עליו בחי' אימא
 דמסככא על בנוהי.

ביותר, וגם תחות כל דרגין, גם כאשר יהודי נמצא
 בתכלית שפל המצב יש לו כח האמונה, וכמאחז"ל
 (מכות כד.) בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק
 באמונתו יחי' האמונה מחזיקה איש יהודי ומחי'
 אותו הן בעתים הגבוהים הן במצבים השפלים
 והנמוכים. ולכן כתיב כל מצותיך אמונה, שהיא
 כוללת כל המצוות, כי היא בדרגה גבוהה מעליהם,
 שבעוד המצוות הם אור פנימי הרי האמונה היא אור
 מקיף שמקפת את כל חי' האדם בכל המצבים ובכל
 העתים, וכידוע אור מקיף הוא מעל אור פנימי, כיון
 שמקיף את כל המציאות סביב סביב.

27

ד' וע"כ שונה מצות סוכה מכל שאר המצוות, שכל
 המצוות אדם מקיימן בגופו ועל גופו, ואילו במצות
 סוכה הוא נכנס כולו לתוך המצוה, מפני שענין
 הסוכה הוא אמונה, והם בחי' אור מקיף, כמו הסוכה
 שהיא אור מקיף כמ"כ האמונה היא אור מקיף וכמ"ד
 (תהלים פט) ואמנותך סביבותיך, וכאמור שהאמונה
 היא לעילא מכל דרגין ותחות כל דרגין ומקיפה את
 כל המצבים, אשר אם אסק שמים שם אתה, וגם אם
 אציעה שאול, במדרגות הנמוכות ביותר, גם אז הנך,
 יש לו כח האמונה.

וכן מצינו גם בשבת, שהיא ג"כ אור מקיף,
 וכדאיתא בבית אברהם שהשבת עוד עולה כזה על
 סוכה, שאם אמנם הסוכה מקפת את כל האדם
 כשנמצא בתוכה אבל הרי עדיין באפשרותו לצאת
 ממנה, משא"כ שבת שבכל מקום ובכל מצב שיהודי
 שרוי בהם הרי הוא בתוך השבת, וכמ"ש שבת קודש
 נפשות ישראל בצל כנפיך יחסיין, היכן שיהודי נמצא
 חוסה הוא בצל כנפי אור השבת, והשבת היא ג"כ
 יסוד האמונה, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת
 הארץ, וביני וביני בני ישראל אות היא, ולכן שקולה
 שבת כנגד כל המצוות, וזהו גם ענין הכבוד שהם
 בחי' אור מקיף המורה על אמונה.

והנה באמונה יש ב' חלקים, מלבד האמונה
 בהש"ת שהוא אחד, ואין בלתו יש חלק האמונה

בקשר המיוחד שבין הקב"ה וישראל, ובגודל אהבתו
 והשגחתו ית' על עמו. וזהו כי בסוכות הושבתי את
 בני ישראל, שענין הכבוד מלבד שהורו על עצם
 אמונתו ית', הי' בהם עדות לגודל אהבת ה' לישראל
 שסיכך עליהם בענין כבוד, ואשר היו כדכ' (דברים
 לב) יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו. ויש לבאר
 עפ"י מדוע את המן והבאר קיבלו ישראל רק אחרי
 שהי' וילונן, והיו צריכים להמשיכם, ואילו את ענני
 הכבוד מיד בצאתם ממצרים נאמר וה' הולך לפנייהם
 יומם בעמוד ענן ולילה בעמוד אש. וי"ל הטעם שענין
 הכבוד ענינם אמונה, וזה כבר הי' לישראל מיד
 ביצ"מ שכוחות האמונה נגאלו, ובזכות האמונה זכו
 לענני הכבוד. וע"פ הדברים האלה י"ל עוד שהמן
 והבאר הם בחי' אור פנימי, שהכניסו קדושה בתוככי

איש יהודי, מי שאכל מן ושתה מי הבאר הפך לאיש
 קדוש, וכמ"ש כ' בפרי הארץ כענין ויתאוו תאוה,
 שהערכ רב התאוה שיהי' להם תאוות, היות שמאכילת
 המן לא נתעוררה בקרבם שום תאוה. אלא מכיון
 שהם אור פנימי היתה הארתם רק לשעתה באותו
 הדור ואינם נצחיים. משא"כ ענני הכבוד שהם אור
 מקיף וענינם שייך בכל הדורות שזו בחי' חג הסוכות
 שבו נשפע הארת האמונה.

ג.

28

ולאור הדברים יתבאר הטעם למה ציוותה התורה
 לעשות סוכה בתשרי, כי אכן זמנו דוקא אחרי יום
 הכפורים, אחרי שביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם
 מכל חטאתיכם, ואיש יהודי פותח אז דף חדש בחייו
 ומתחיל להכנס מחדש לעבודת ה', לכן הענין הראשון
 הוא אמונה, שזו מצות סוכה, כי תחילת דרכו של
 יהודי בעבודת ה' היא לעשות סוכתו קבע, לקחת
 עצמו לאמונה שהיא תחילת הכל וסוף הכל. עי"ל
 בזה ע"פ המבואר בספ"ק, שהספיקות וההרהורים
 שיש לאדם באמונה רח"ל מקורם לא מחסרון אמונה,
 הטבועה בעצמותו של איש יהודי, אלא מחמת
 הפגמים שנכשל בהם בא לידי ספיקות באמונה. נמצא
 דלאחר שנטהר ביוהכ"פ מכל פגמיו, נעשה שוב
 מסוגל להשיג את בהירות האמונה, ע"כ נתן הקב"ה
 אז את מצות סוכה שענינה אמונה.
 בעוד אופן י"ל עפ"י ש בבאר אברהם (פר' נצבים)

21

וזה ביאור מאמר מרן הס"ק מלכוברין זי"ע (תורת
 אבות עניני סוכות), וחג האסיף תקופת השנה, מהחג
 הק' הזה יכולים לאסוף ולקחת תקיפות וחיווק לכל
 השנה, ובלשון שהיו חוזרים מאמר זה, שיכולין לקבל
 ממנו תקיפות באמונה לכל השנה, כי כאמור החג הזה
 הוא שורש האמונה, לקבל ממנו בהירות ואמונה
 מקיפה וחזקה לכל השנה, והאמונה היא היסוד לכל
 עניני עבודת ה'.

22

מאמר ג' * בצלו חמדתו ושבתו ק-פ-ר - 5 א' 23 (23)

הדברים נפלאים, כי לכאורה לא יתכן ולא יעלה על הדעת שתהיה הסוכה
 לגבוה, והרי אם כן כיצד ישתמשו בה לדורות, וכיון שדר בה ונהנה מן
 ההקדש, הרי מעל.

אלא מבואר מזה, כי זו עצמה צורת המצוה בישיבת הסוכה, לדור ולשבת
 בבית ה', שהרי תוכן הישיבה בסוכה הוא להביע את השמחה על כך שאנו
 יושבים תמיד בבית ה' כל ימי חיינו, ואנו חוסים בצלא דמהימנותא. ומשום
 כן היה מקום לומר שחלה חובה להקדיש את הסוכה לגבוה, ותהיה המצוה
 לדור בסוכת הקדש. לכן תלמוד לומר 'תעשה לך', ללמד שאין צריך ביטוי
 ודגש כל כך שתהא חובה להקדיש את הסוכה, ואין צריך שתהא מוקדשת
 בפועל. אלא דמ"מ אהני קרא, שיחול שם שמים על הסוכה, שחל עליה שם
 קדושה, ואסור להשתמש בעציה כל זמן ששם מצוה עליה.

מעתה, אף על פי שאין צריך להקדיש את הסוכה לגבוה, מכל מקום מצות
 הישיבה בסוכה מתקיימת דווקא באופן זה, שחל שם שמים עליה מעין הקדש.
 המצוה היא לדור בדירה ששם שמים חל עליה, כי דווקא באופן זה מתבטא
 הענין של "בסוכות הושבתי את בני ישראל", ענני כבודו של ה'. הוי אומר,
 שלא זו בלבד שנתן להם מחסה והגנה וסיפק כל צרכיהם, אלא שנטלם אצלו,
 הסתירים בסתר כנפיו וחסו תחת ענניו.

משכני אחריו נרוצה - הביאני המלך חדריו

* חג הסוכות הוא חג ההשגחה, ימי חיזוק הבטחון בה'. הידיעה כי הוא
 המשגיח והשומר עלינו, וכל צרכינו הם מאתו, היא ידיעה שמכניסה אותנו
 לחסות בצלו. וכאשר באים לחסות בצלו, הקב"ה אכן מגונן ומציל אותנו,
 מספק את כל צרכינו, ועליו כל דאגותינו.

the *Ananei Hakavod*. The goal of the festival is not to commemorate a miracle per se, but rather to highlight the closeness between Hashem and His people. We fulfill this through dwelling in the sukkah, under the shade of the *schach*. The verse in *Tehillim* describes Hashem's special protection of the Jewish People as follows: "ה' שמך ה' צלך" — Hashem is your Guardian, Hashem is your Shade.⁶ Thus, we sit in the sukkah and celebrate the unique relationship we have with Hashem whereby we are His people—and He is our Shade.

Indeed, the very fact that we mark these clouds with a festival every year means that, by definition, there is something about them that affects us every year; for simply to remember a miracle that occurred in the past wouldn't result in an ongoing festival. Thus, for example, the event of the Exodus from Egypt initiated and established our spiritual liberty and identity, the ongoing existence of which we celebrate each year on Pesach. Likewise, the event of receiving the Torah is celebrated on Shavuot each year because it directs and guides our lives every year from that point. So too, the special close relationship with Hashem represented by the *Ananei Hakavod* is commemorated every year because we continue to have that relationship, even as we have moved from actual *Ananei Hakavod* to Hashem's guidance of and supervision over us throughout our history.

25

a festival that commemorates our dwelling in huts? They hardly seem worthy of celebration!

The *Rashbam* explains that the commemoration of huts fulfills a vital function, for Sukkos is the festival of the gathering.⁶ It is the time when the harvest that had been in the fields over the summer has been gathered in. At such a time, there is great feeling of accomplishment and satisfaction. This could easily lead a person to forget the One Who is the real source of his success, and he may instead attribute his harvest to his own agricultural acumen and industrial prowess. At this time, the Torah commands us to leave our houses and remember that we began our history as a nation living in huts in the middle of the desert. Hashem took us from there and brought us to the Land of Israel. This reminder of Hashem's kindness to us from the outset serves to give crucial perspective to all our subsequent successes in the land He gave us.⁷

27-6-

וכן מציון אצל דוד המלך ע"ה (תהילים קלא): "שיר המעלות לדוד ה' לא גבה לבי (גאווה פנימית), ולא רמו עיני (גאווה חיצונית) וכו', אם לא שויתי ודומתי נפשי, כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי." דוד המלך ע"ה מתאר את ההרגשה שהייתה בשוויון ודממה – במנוחת הנפש, כמו תינוק אצל אמו, שמצד אחד אינו סוּמך כלל וכלל על עצמו, אך מצד שני רגוע ושלו ובוטח באמו שתעשה הטוב ביותר בעבורו. וממשיך דוד ואומר "יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם" כלומר ממני ראוי וכן עשו גם אתם וקוּו אל ה'.

ובירושלמי (סנהדרין פ"ב סוף ה"י) "שיר המעלות... לא גבה לבי – בשעה שמשחני שמואל, ולא רמו עיני – בשעה שהרגתי את גלית, ולא הלכתי בגדולות – בשעה שהעליתי הארון, ובנפלאות ממני – בשעה שהחזירני למלכות, אלא, אם לא שויתי ודומתי כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי – כבן ינוקא דנחית ממעי אמו כן הית נפשי עלי", ע"כ. דוד בכל המאורעות הגדולים האלה לא חש שום גדלות בעצמו, רק ההרגשה של תינוק היוצא ממעי אמו, הסומך ובוטח באמו. לכן מסוגלים אנו בימים אלה לקרוא מגילת קהלת, לחזק בעצמנו את ההכרה (שם ט, יא): "כי לא לקלים המרוץ ולא לגיבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבונים עושר וגם לא ליודעים חן כי עת ופגע יקרא את כולם", אלא "הבל הבלים, הכל הבל", והיינו שרק דבר אחד הוא מציאות – עשיית רצונו ית', כפי שמסיים קהלת "סוף דבר... את האלוקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם". וכך דרשו חז"ל על הפסוק (שם ט, ז) "לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך" – שכל אכילה ושתיה, היינו תורה שהיא נותנת לנו שמחה אמיתית ושמחה זו צריכה להתפשט מימים אלה לכל השנה.

רשימות

לקט

23

צח

עיקר וטפל

האדם עצמו ג"כ הוא עסוק מאוד ועושה דברים הרבה לאין שעור, אוכל וישן ומדבר ומתעסק בהרבה ענינים שונים, אבל יש עיקר ויש טפל, וצריך לדעת מה התפקיד שלו בחיים, זה העיקר והשאר טפל, וצריך להתבונן מה חובתו בעולמו

~~~~~

מצוה לדורות

אמר בשם רבי ירוחם, דאיתא בספרי "אחרי ה' תלכו, זה עמוד הענן וזה מצוה לדורות" וקשה, הרי הענן היה רק ארבעים שנה ואין הוא מצוה לדורות, וכיאר שיש כאן מצות עשה ללכת אחרי השגחה, ובכל דור יש השגחה, רק במדבר היה עמוד ענן בגלוי, ובפרסום רב. ובשאר דורות יש ג"כ עמודי ענן "עמודי ענן אחרים בהסתר ובהעלם".

***

כל אחד ואחד מישראל, הכלל והפרט יש לו את עמוד הענן שמוליכים אותו ומראים לו, רק צריך לחפש את העמוד ענן, כנראה שלא כ"כ קל למצוא כיוון שזו בהסתר, אבל יש!

26

של

שפתי חיים

אדם שמחה רבה. ומפני כן נקרא חג האסיף. וצוה האל לעמו לעשות חג באותה העת לזכותם להיות עיקר השמחה לשמו" ע"כ. סיבה נוספת לשמחה היא הטהרה שזכינו לה על-ידי הימים הנוראים. אמנם, מאידך גיסא, שמחת האסיף עלולה לגרום לאדם הרגשה של: "זרם בלבך ושכחת את ה' אלוקיך" (דברים י, יד) "ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה" (שם יז).

בצלא דמהימנותא

ציוותה עלינו התורה לצאת מדירת קבע לדירת ארעי, לדירה שנבנית מפסולת גורן ויקב. וכפי שדרשו חז"ל (סוכה יב.) על הפסוק "באסף מגרנך ומיקבך" (דברים טז, יג) – בפסולת גורן ויקב הפסוק מדבר, כדי לקבוע בנפשנו שלא הגורן והיקב שאנו סומכים ונשענים עליהם הם יתנו לנו את המחסה, רק הפסולת, שאין אנו מיחסים לה כל חשיבות, ורק היא תתן לנו את המחסה כשנחסה בצילה בציווי של הקב"ה, ונאמין בו כי הוא הנותן לנו כוח לעשות חיל, כמו שאמר דוד המלך ע"ה (תהילים קכז, ב) "שיר המעלות לשלמה אם ה' לא יבנה בית – שוא עמלו בוניו בו, אם ה' לא ישמור עיר – שוא שקד שומר, שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים, כן יתן לידיו שנא". ומפרש האבן עזרא זה לשונו: "כן יתן ה' הנזכר למעלה לאוהבו שינה על דרך מתוקה שנת העובד, והנה הטעם כי הכל נגזר מהשמים ולכל יתן ה' כאשר גזר, לא כמחשבת אדם מרצונו ויגיעתו ותחבולותיו". והיינו שהקב"ה יתן לידיו בלא טורח אפילו כשישן את שנתו.

זו היא הגלות של הסוכה, היציאה מבית לחסות בצלא דמהימנותא (= בצל האמונה). להכיר כי כל מה שזכינו לאסיף, וכל מה שזכינו להיטהר ביוה"כ – הכל מתנת שמים.

ומה שכתוב בפסיקתא שהבאנו לעיל, ששייכת סוכה היא במקום גלות, יתכן לפרש שאם אנו במצב זה, ששורש חטאנו הוא חסרון הכניעה, אנו מתקנים את זה על-ידי הישיבה בסוכה המגבירה בנו את הכניעה וההתבטלות לפניו ית', על-ידי ההרגשה שאנו חוסים בצל האמונה, בצל פסולת גורן ויקב, ולא בצל כוחנו ועוצם ידנו. והרגשה זו בכוחה לתקן את שורש החטא כדוגמת גלות.

הכניעה – מקור לשמחה

27a

ההרגשה הכניעה לפני הקב"ה וההכרה שהכל ממנו ית' – היא המקור היחיד לשמחה אמיתית. כי כל זמן שהאדם בוטח בכוחו מתקיים בו (קהלת ה, יד): "והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון". מרבה נכסים – מרבה דאגה (אבות פ"ב מ"ח). אך כשהאדם מרגיש כי הוא נמצא בידי הקב"ה, היודע ומכיר אופני תועלתו וטובותיו, זה מקנה לו את הבטחון, השמחה ושלווה הנפש.

In light of these two elements within the festival, let us recall the dispute between Rabbi Akiva and Rabbi Eliezer regarding which sukkos we are commemorating. We saw that Rabbi Akiva says we are commemorating actual huts we lived in, while Rabbi Eliezer says we are commemorating the *Ananei Hakavod* that accompanied us. Putting these two discussions together, we will see a very beautiful illustration of the concept of "eilu va'eilu divrei Elokim chaim"—Both these and these are the words of the living God." The full picture comprises both of these opinions; their dispute hinges on which is considered primary:

- We saw that one aspect of Sukkos is that of *regel*, celebrating the completion of the harvest. In this respect, we commemorate the actual huts we lived in while in the desert, for as the *Rashbam* explained, this will keep us from becoming haughty as we bring in the harvest.
- The second aspect of Sukkos is celebrating the atonement through *teshuvah* on Yom Kippur. To this end, we commemorate the *Ananei Hakavod*, which, as we have seen, came back to us in the month of Tishrei as a result of our atonement for the *Cheit Ha'eigel*.

In fact, upon further reflection, it is possible to say that Sukkos is actually two festivals rolled into one!

29

HARAV MOSHE WOLFSON

WHY WE TREMBLE / 329

The *Sefer Roke'ach* (siman 219) writes that Rebbe Akiva's interpretation refers to the physical sukkos Klal Yisrael lived in when they fought Sichon and Og, before entering Eretz Yisrael. But should that be our remembrance of our battles with Sichon and Og? Wouldn't we rather focus on remembering our victory in the wars? Why focus on the sitting in the sukkah, which seems to be a minor detail?

30

In truth, Rebbe Akiva agrees that "sukkos" is referencing the *Ananei Hakavod*. However, he adds another aspect to it: We know that the *Ananei Hakavod* protected Klal Yisrael. No one could attack *Yidden* inside the *Ananei Hakavod*. Only a Yid who had sinned, and was expelled from the *Ananei Hakavod*, was vulnerable to enemy attacks. Now, when Klal Yisrael went to fight Sichon and Og, they left the *Ananei Hakavod*. But Hashem caused a miracle: the protection of the *Ananei Hakavod* continued. How do we know this? Because the *pasuk* says they sat in sukkos! בְּיַסְכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

When a nation goes to war, they build fortified camps to make sure they aren't susceptible to attack. But Klal Yisrael didn't have to do that. They sat in sukkos, with no physical protection. And they could only do that because the protection of the *Ananei Hakavod* remained with them.

Rebbe Akiva says we are remembering the physical sukkos — the sukkos of the wars of Sichon and Og — because of the added miracle of the additional protection the *Ananei Hakavod* supplied for the *Yidden* who went to war and were living in physical sukkos.

31

My Sukkah, My Home

The *Divrei Chaim* (on *moadim* p. 20) explains that even when we leave our sukkah, it is still with us, just as the *Ananei Hakavod* remained with Klal Yisrael during the war with Sichon and Og. On Sukkos we don't have to spend the entire day in the sukkah. We can go to the *beis midrash*; we can go anywhere we feel it necessary to go. Even great tzaddikim left their sukkos to visit other tzaddikim. The sukkah isn't a prison which we cannot leave. But for all seven days of Sukkos, our home address is the sukkah. We "live" in the sukkah.

During the year, a person lives in his house, even when he isn't actually there. If he is on the street and someone asks him where he lives, he will say his home address. Although he isn't currently there, that is where he lives. So too, throughout Sukkos, we live in our sukkah even when we aren't actually in it. Therefore, the *kedushah* of the sukkah remains with us, even when we leave. The *Ananei Hakavod* of the sukkah, the *תחת כנפי השכינה*, travel along with us.

The sukkah is with the person all seven days of Sukkos, and he has to realize the tremendous *kedushah* within the sukkah. If he lives in it properly, according to all the *halachos* of *Shulchan Aruch*, he will merit to feel its *kedushah* when sitting there, and even to feel its *kedushah* accompanying him when he leaves.

The *Arizal* said that the *pasuk* (*Shir Hashirim* 2:6) וְיָבִינוּ — and with His right hand He embraces me, is referring to the sukkah. When we enter the sukkah we are, *kaviyachol*, entering Hashem's embrace. That is the *kedushah* of the sukkah.

33 אלהינו

נמצא לפי"ז, שבין ר"א ובין ר"ע סוברים שהסוכות הם זכר לעניי כבוד. והמחלוקת ביניהם אינו אלא בפשט המקראות ומשמעות דורשים איכא ביניהם. ר"א סובר, שמה שכתב כי בסוכות הושבתי את בני, מירוש סוכות הם עונני כבוד. ור"ע סובר, שפירוש סוכות הם סוכות ממש. ואיך היו יכולים לישב במלחמה בסוכות ממש, אלא מכאן אתה אומר ממשית דעת על ידיו רבנו עובדי ה' חתם

34

Artscroll - Madyor - Sukkot

Some add:

רבונא Master of the universe, may it be Your will that the holy angels connected with the mitzvah of succah and the mitzvah of the Four Species — lulav, esrog, hadas, aravah — that are performed during the Festival of Succos, accompany us when we leave the succah, and may they enter our homes with us in life and in peace. May there always be upon us a heavenly protection from Your holy abode, to save us from all sin and iniquity, from evil occurrences, from malevolent periods that are stirring to come upon the world. Arouse upon us a spirit from above; rejuvenate our inner source of counsel that we may serve You in truth, in love and in awe; that we may be diligent in the study of Your holy Torah, to study and to teach. May the merit of the Four Species and the mitzvah of succah stand by us, that You act with forbearance until we have returned to You in full repentance before You; may we rectify all that we have destroyed; may we merit both tables, with neither pain nor grief — myself, my household and my offspring — may we all dwell placid and serene, vigorous and fresh, serving HASHEM in utmost truthfulness according to Your benevolent will, among all the Children of Israel; Amen. May the expression of my mouth and the thoughts of my heart find favor before You, HASHEM, my Rock and my Redeemer.